

مفهوم فساد در حسابداری زیست محیطی و حسابداری اجتماعی

ترجمه و اقتباس از:

رؤیا دارابی

دانشیار گروه حسابداری، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

Royadarabi110@yahoo.com

احمد مخمل‌باف*

باشگاه پژوهشگران جوان و نخبگان، واحد بیرجند، دانشگاه آزاد اسلامی، بیرجند، ایران (نویسنده مسئول)

Ahmadmakmalbaf@yahoo.com

چکیده - مطالعه حاضر با استفاده از روش اسنادکاوی و مطالعه متون موجود در حوزه فساد در حسابداری زیست محیطی و حسابداری اجتماعی باهدفی علمی و برحسب گردآوری اطلاعات به صورت توصیفی که هدف آن توصیف کردن شرایط یا پدیده‌های مورد بررسی است، در راستای بررسی نظری و جامع مطالعات انجام شده در این حوزه، ابتدا به تبیین مفهوم فساد مالی و جایگاه اخلاق در حسابداری زیست محیطی و حسابداری اجتماعی می‌پردازد و در ادامه مفاهیم اثربخشی اخلاق در کاهش و پیشگیری از فساد مالی و جایگاه اخلاق در برنامه‌های آموزشی حسابداری زیست محیطی و حسابداری اجتماعی، را مورد بررسی قرار می‌دهد. نتایج این مطالعه حاکی از آن است که از دانشجویان امروز انتظار می‌رود که نه تنها مهارت‌های حسابداری فنی را بیاموزند بلکه از اصول اخلاقی خوبی نیز برخوردار باشند، چرا که از ماهیت اجتماعی حسابداری سخن می‌گوید.

کلید واژگان: فساد مالی، حسابداری زیست محیطی، حسابداری اجتماعی، اخلاق در حسابداری.

مقدمه

بیش از یک دهه از بحران‌های مالی (۲۰۰۸-۲۰۰۷) در جهان که توسط اقدامات بانکی، از جمله موارد مرتبط با تقلب و فساد، که بر پایه استفاده بی‌قید و شرط از پیشرفت‌های حسابداری در حوزه فناوری است، می‌گذرد که به بدترین رکود جهانی منجر شده است. آن‌چه به عنوان یک بحران ابتدایی در حوزه وام مسکن در ایالات متحده آمریکا آغاز شد به سرعت به بحران بانکی بین‌المللی تبدیل شد و در نهایت منجر به فروپاشی نظام‌های

مالی در چندین کشور و سیاست‌های ریاضت اقتصادی در بسیاری از کشورهای غربی شد (براسی و دیگران^۱، ۲۰۱۵). تحت تأثیر قرار گرفتن شرکت‌هایی همچون (برادر، نورتن راک و جنرال موتور^۲) و در واقع کشورهای (پرتغال، ایتالیا، یونان و اسپانیا) که با ورشکستگی و تحقیر مواجه شده بودند، موجب افزایش آگاهی نسبت به ویژگی‌های اجتماعی و حزی حسابداری در برابر تقلب، فساد و یا شیوه‌های تجاری فریبده شده است. کمیته شورای گزارشگری یکپارچه، خواستار پایداری بیش از پیش برای حسابداری است (آدامس^۳، ۲۰۱۵). البته چنین خواسته‌هایی برای فرار از اقتصاد به‌ویژه از سال‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰، موجب نگرانی‌های اخلاقی، اجتماعی و زیست محیطی جدیدی شده است (هاپود^۴، ۱۹۸۳؛ بوریث و لهمن^۵، ۱۹۹۵؛ فیدلر و لهمن^۶، ۲۰۰۲؛ گری و لاهلین^۷، ۲۰۱۲). این مسائل به ویژه در موارد فساد، تأکید بر مشکلاتی است که در گزارش‌های حسابداری پوشش داده شده است. برخی از مشکلات مربوط به مفهوم استقلال حسابرس، دایره‌ای بودن فرآیند حسابرسی و شکاف انتظارات بین منافع عمومی و حرفه حسابداری است. حسابداران، بر مبنای این فرض که اگر "ارقام" مطابق با الزامات اجباری و قانونی فعلی ساخته می‌شوند، مورد انتقاد قرار گرفته‌اند لذا حساب‌ها درست و عادلانه هستند. با این حال، گزارشات اغلب ظاهراً نسبت به دیدگاه منطقی با سلامت مالی واقعی شرکت ارتباط کمی دارد. این نگرانی‌ها جهانی هستند و به کشورهای غربی مانند استرالیا، انگلیس و ایالات متحده آمریکا منحصر نیستند. در واقع محققان از سراسر جهان از کشورهای مختلف مانند برزیل، چین، هندوستان و نیجریه به جز تنها تعداد کمی از آنها در حال بررسی ابعاد اجتماعی و زیست محیطی رفتارهای شرکتی و پیامدهای فساد هستند. از دهه ۱۹۸۰ اساتید حسابداری در دانشگاه‌ها با بررسی حسابداری برای تعهدات اجتماعی و زیست محیطی و همچنین اقتصادی که شرکت‌ها و دولت‌ها را قادر می‌سازد تا در جهت منافع عمومی عمل کنند و به اقدامات فاسد عمل نکنند، به این نقص‌ها پاسخ داده‌اند. برای مثال، نقش حسابداری برای محاسبه و گزارش هزینه‌های اجتماعی و زیست محیطی فعالیت‌های سازمانی و تأثیرات فساد در جامعه، مورد بررسی قرار گرفته است این تحولات نقش حسابداری سنتی را به چالش می‌کشد. حسابداری سنتی پاسخ مسائل اخلاقی و اجتماعی از جمله مسائل مربوط به فساد را با استفاده از دستورالعمل بی‌منطق پاسخگو است؛ که طبق آن هدف

¹ Bracci, Humphrey, Moll, & Steccolini

² Lehman Brothers, AIG, Northern Rock and General Motors

³ Adams

⁴ Hopwood

⁵ Burritt and Lehman

⁶ Fiedler and Lehman

⁷ Gray and Laughlin

اصلی اخلاق، به حداکثر رساندن ثروت سهامداران است و اخلاق به قلمرو خصوصی هر فرد منتقل می‌شود. سازمان در دهه ۱۹۸۰ تشویق شد بر این فرض پردازد که تنها هدف شرکت به حداکثر رساندن ثروت سهامداران است. که بعضی اوقات ممکن است، بعضی از آن‌ها در معرض آسیب‌های اجتماعی و زیست‌محیطی قرار گیرند که همراه با انباشت ثروت است. یک تغییر اساسی برای پذیرفتن نظریه‌های ذینفع یا حداقل تئوری سهامداران رخ داده است که به موجب آن تعهدات اخلاقی و اجتماعی در نظر گرفته شده است و به‌عنوان بخشی از یک مزیت مشترک مورد توجه قرار گرفته است (موور^۱، ۱۹۹۹). این موضوع در مقیاس وسیع منجر به تخصیص منابع بودجه شامل حساب‌های عمومی و اجتماعی در خدمات عمومی همچون مسائل مربوط به حقوق بشر و فساد شده است که در گزارش‌های یکپارچه دیده می‌شود (آدامس، ۲۰۱۵؛ اهرنز و فری^۲، ۲۰۱۶، ۲۰۱۵؛ مک‌فیل و آدامس^۳، ۲۰۱۶؛ اورت و دیگران^۴، ۲۰۰۷).

تبیین مفهوم فساد مالی

فساد از ریشه فسد و به معنای جلوگیری از انجام اعمال درست و سالم است و در زبان انگلیسی با واژه Corruption و ریشه لاتین Rumpere مطرح می‌شود که به معنای شکستن و نقض کردن است و چیزی که شکسته یا نقض می‌شود، می‌تواند قوانین و مقررات یا قواعد اداری باشد. به این معنا، فساد هر پدیده‌ای است که مجموعه‌ای را از اهداف و کارکردهای خود بازدارد (آقایی، ۱۳۷۸). طبق تعریف بیان شده در فرهنگ وبستر^۵، فساد عبارت است از خروج هر چیز از اعتدال، چه این خارج شدن اندک و چه زیاد باشد (نظری، ۱۳۹۰). فساد در معنای تباهی در نوشته‌های ارسطو و افلاطون پیرامون عدالت و اخلاق نیز به چشم می‌خورد (لوتایا^۶، ۲۰۱۳). از طرفی اخلاق موضوعی است فراگیر که همه جوانب بشر را پوشش می‌دهد و مانع اصلی در برابر فساد و تقلب است؛ چرا که اخلاق در پی پیشینه‌سازی ارزش‌ها است، در حالی که فساد در درازمدت به کمینه‌سازی ارزش‌ها منجر می‌شود (سعیدی و جعفرپور، ۱۳۹۲). اصطلاح فساد مالی به‌طور کلی به هر نوع جرم غیرخسونت‌آمیزی اشاره دارد که منجر به زیان مالی برای شخص یا اشخاصی و کسب منفعت برای شخص یا اشخاصی دیگر می‌شود (اصلانی و دیگران، ۲۰۱۱). امروزه مفاسد مالی در اعماق وجود اکثر سازمان‌ها،

¹ Moore

² Ahrens and Ferry

³ McPhail and Adams

⁴ Everett, Neu, & Rahaman

⁵ Webster

⁶ Loutaya

ادارات، شرکت‌ها، نهادها و ... ریشه دوانده است و به‌عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل بر سر راه پیشرفت جوامع مطرح شده است. دستیابی به سلامت اداری و توسعه برنامه‌های سازمانی، مستلزم شناخت اشکال مختلف فساد مالی (از جمله: رشوه، اختلاس، فرار مالیاتی، تقلب بانکی و بیمه‌ای و ...) می‌باشد. مبارزه بر علیه فساد مالی باید به‌صورت عمومی و در همه سطوح جامعه صورت گیرد و نیازمند وجود چارچوبی استوار و یکپارچه شامل مجموعه‌ای از قوانین، مقررات، سیستم‌های کنترلی و معیارهای اخلاقی است که فساد را منع کند و جرایم سخت برای مرتکبان آن در نظر بگیرد. علاوه بر آن، قوانین باید از اشخاصی که به موجب وظیفه یا به حکم اخلاق با فساد مبارزه می‌کنند، حمایت کند (برگرفته از سایت دنیای اقتصاد). حرفه حسابداری نمی‌تواند به تنهایی به مبارزه با فساد مالی بپردازد اما به‌عنوان عضوی از اعضای کل جامعه و واحدی مهم آماده است سهم خود را در این عرصه ادا کند. اگر زیرساخت‌های لازم و حمایت عمومی کافی وجود داشته باشد، حرفه حسابداری می‌تواند در سایه اخلاق در کنار سایر حرفه‌ها و نهادهای تجاری، اعم از خصوصی و عمومی در مبارزه بر علیه فساد مشارکت کند.

اخلاق در حسابداری زیست محیطی و حسابداری اجتماعی

مسائل مختلفی در دو دهه اخیر موجبات رشد اعتماد جامعه به نظام‌های مالی را فراهم آورده است که رفتارهای غیراخلاقی از اهم آن‌ها می‌باشد. رفتارهای غیراخلاقی مستمر نشان‌دهنده این بود که اصول اخلاقی در نظام‌های مالی فراتر از رعایت و پایبندی به قواعد فنی است؛ این‌گونه شد که اهمیت رعایت اخلاق در نظام‌های مالی بیش از پیش مورد توجه قرار گرفت و موجب گردید فدراسیون‌های حرفه‌ای مالی نیز مانند سایر مشاغل و حرفه‌ها، مسئولیت‌های اخلاقی خاصی را علاوه بر تبحر کاری که همانا آیین رفتار حرفه‌ای می‌باشد، تدوین نمایند تا به‌عنوان توشه و رهنمود اخلاقی مورد استفاده قرار گیرد. مراد از اخلاق یا آیین رفتار حرفه‌ای، مسئولیت اخلاقی فرد از حیث شغل است (لشکر بلوکی، ۱۳۸۷). اخلاق و آیین رفتار حرفه‌ای حاوی یک نظام ارزشی است که براساس آن بد و خوب، و درست و نادرست رفتار صاحبان یک حرفه تعریف و بیان می‌شود. منظور از حرفه طبق تعریف کمیته اخلاق حرفه‌ای فدراسیون بین‌المللی حسابداران در آیین رفتار حرفه‌ای حسابداران این است که حرفه می‌باید خصایصی را به شرح موارد مطروحه دارا باشد: ۱- خبرگی در مهارتی خاص و مبتنی بر اندیشه که از طریق آموزش، کارآموزی و تجربه به‌دست آمده باشد؛ ۲- پایبندی اعضا به آیین رفتار حرفه‌ای و باور آنان به نظام ارزشی مشترکی که توسط مرجع اداره‌کننده حرفه وضع

می‌شود؛^۳ پذیرش وظیفه و مسئولیت در قبال جامعه در کلیت آن (علی‌مدد، ۱۳۸۳). در گذشته اخلاق، محیط زیست و مسئولیت اجتماعی از نظر حساب‌برسان بسیار دشوار بوده و مسئولیت اصلی آن در شرایط فنی محدود بوده است. برای مثال چگونگی گزارش سودمندی شرکت‌ها، حتی با مسائل تقلب و فساد در بهترین حالت ملاحظات ثانویه اخلاق در پروژه‌های چارچوب مفهومی در یک تکنیک به مثابه یک شیوه اجتماعی و فلسفی در نظر گرفته شده است. حسابداری زیست محیطی بر مفاهیم اقتصادی و زیست محیطی بنا شده و به دلیل عدم استفاده از ارزش‌های مبتنی بر بازار کاربرد آن مستلزم ایجاد تغییر در فرهنگ است (بحری ثالث و رضائی، ۱۳۹۵). حسابداری زیست محیطی بخشی از این تغییر را در سازمان و وسیع‌تر از آن در جامعه ارائه می‌کند و با ارائه شناخت اساسی بیشتر و مشارکت در فعالیت‌های کاری به تعیین هدف توسعه مستمر به‌عنوان رویکردی خاص کمک می‌کند (ساموئل و مانیژن^۱، ۲۰۱۱). لذا می‌توان چنین عنوان نمود که مسئولیت حسابداران در حوزه حسابداری محیط زیست به تأمین نیازهای کارفرما منحصر نمی‌شود و منافع عمومی که در حقیقت فراتر از سازمان می‌باشد را نیز شامل می‌شود. آیین رفتار حرفه‌ای علاوه بر پای‌بندی به ویژگی‌های شاخص حرفه حسابداری، وظیفه و مسئولیت در قبال جامعه را نیز می‌پذیرد و لازمه آن رعایت منافع عمومی در انجام حسابداری محیط زیست می‌باشد که علاوه بر کنترل و گزارش هزینه‌ها در صورت‌های مالی و کمک به مدیران در تصمیم‌گیری‌های مدیریتی، موجب جلب اعتماد عمومی به حسابداری محیط زیست به‌عنوان حرفه‌ای که هم به سودآوری سازمان‌ها و هم به سودآوری ارزش‌های جامعه می‌پردازد، در سطح سازمان و جامعه می‌گردد. لذا حسابداران با تکیه بر آیین رفتار حرفه‌ای، مسئولیت پاسخگویی به منافع عمومی را همراه با سودآوری سازمان‌هایی که به آن‌ها خدمت می‌کنند، به درستی و بی‌طرفی برعهده دارند. حسابداران با توجه به این که جامعه نیازمند اطلاعات مالی و سیستم‌های اطلاعاتی معتبر است، می‌باید در حسابداری محیط زیست با به‌کارگیری اخلاق حرفه‌ای در جلب اعتماد عمومی به این اطلاعات اعتبار بخشند و در گزارشگری حسابداری محیط زیست باید بالاترین کیفیت خدمات را ارائه دهند.

اثربخشی اخلاق در کاهش و پیشگیری از فساد مالی

لازمه دستیابی به اهداف حرفه حسابداری توسط حسابداران حرفه‌ای، پایبندی به اصول بنیادی اخلاقی حسابداری است. چنانچه زیرساخت‌های لازم وجود داشته باشد، حرفه حسابداری می‌تواند در سایه اخلاق در

¹ Samuel, S; Manassian

مبارزه بر علیه فساد در کنار سایر حرفه‌ها و نهادها مشارکت کند. اگر فساد مالی در جامعه سیطره یابد، وحدت جامعه که پشتوانه حکومت دینی است، از بین می‌رود و اخلاق اجتماعی و فردی و ریشه‌های اعتماد در هم می‌ریزد و تضاد اجتماعی جایگزین وحدت می‌شود. اسلام، هرگز جامعه فاسد را تأیید نمی‌کند و با قدرت و با استفاده از اهرم‌های مادی و معنوی با آن مبارزه می‌کند و بر مردم، جامعه و حکومت اسلامی نیز در انجام این مهم تکلیف کرده است (نهج‌البلاغه، خطبه ۱۲۶). بنابراین با افزایش روزافزون فساد مالی در سازمان‌ها، شرکت‌ها و مؤسسات مختلف بررسی راه‌حل‌ها و روش‌های مبارزه با آن امری ضروری به نظر می‌رسد. یکی از ابزارهای تأثیرگذار بر سلامت اداری در جهت مبارزه با فساد مالی حرفه حسابداری و حسابرسی است که در سایه ارزش‌های اخلاقی می‌تواند به‌عنوان یک عامل مهم در پیشگیری از فساد مالی عمل کند. رسوایی‌های اخیر در حسابداری و فساد مالی منجر به تمرکز بر اخلاق حسابداری و ضرورت توجه به آموزش اصول اخلاقی شده است (مهدویخو و خوتنلو، ۲۰۱۲). توجه به اصول اخلاق حسابداری می‌تواند به‌عنوان یک عامل مهم در پیشگیری از تقلب و فساد مالی عمل کند. در شرایطی که حرفه حسابداری هنوز نتوانسته است جایگاهی در جامعه ایران و به ویژه در نزد دولتمردان به‌دست آورد، افزایش بی‌اعتمادی به حسابداران به هر دلیل و علت، نقش مخربی در توسعه پایدار حرفه خواهد داشت (اسکندری و عرفی، ۱۳۸۴). از این رو خدمات حرفه حسابداری مستلزم وجود سازمان‌هایی است که به نظام اداری سالم مجهز باشد تا بتواند با تکیه بر ضوابط اخلاقی در بالاترین سطح ممکن خدمات خود را تضمین کند (شاهین و دیگران، ۲۰۱۲). بنابراین مهم‌ترین عامل برای کاهش فساد مالی در سازمان‌ها توجه به اصول اخلاقی و اخلاق حسابداری است. در ابتدا کسانی که وارد رشته حسابداری می‌شوند باید با اخلاق و اصول اخلاقی آشنا شوند و در دانشگاه‌ها باید تلاش شود تا افراد با اخلاق تحویل جامعه داده شود. زیرا همان‌طور که بیان شد توجه به اخلاق حسابداری و رعایت ارزش‌های اخلاقی در حسابداری در آگاهی کارکنان، رفتار حرفه‌ای، جو و فرهنگ سازمانی، آموزش اخلاق و کنترل محیط تأثیر قابل توجهی دارد که این عوامل بر پیشگیری از فساد مالی و ارتقاء سلامت سازمان تأثیر زیادی دارند.

اخلاق در برنامه‌های آموزشی حسابداری زیست محیطی و حسابداری اجتماعی

برای دانشجویان در جامعه امروزی، آموزش فنی دیگر به تنهایی برای یک حرفه کافی نیست. تحقیقات نشان می‌دهد که از دانشجویان امروز انتظار می‌رود که نه تنها مهارت‌های حسابداری فنی را بیاموزند بلکه از اصول اخلاقی خوبی نیز برخوردار باشند، چرا که از ماهیت اجتماعی حسابداری سخن می‌گوید.

با این حال تحقیقات حسابداری و اخلاق نشان می‌دهد ظرفیت حرفه حسابداری برای استدلال اخلاقی به‌طور قابل توجهی متفاوت از سایر گروه‌های حرفه‌ای نیست. ظرفیت استدلال اخلاقی نه تنها شامل نیاز به حفظ استقلال نیاز به آموزش گسترده‌تر حسابداری با توجه به ماهیت در حال تغییر اقتصاد جهانی دارد بلکه شامل ابعاد اجتماعی و زیست محیطی کسب و کار، منافع مشترک (لهمن^۱، ۲۰۰۲) و به‌طور مستقیم مقابله با شیوه‌های فاسد و غیرانسانی نیز می‌شود (مک فیل^۲، ۲۰۰۲).

با این وجود محققان حسابداری تنها متخصصانی هستند که از این نگرانی‌ها برخوردارند. تحقیقات حسابداری نشان می‌دهد که دانشگاه‌ها و حرفه‌ها نگرانی‌های مشابهی را از نظر افزایش آگاهی و افزایش درک مسائل اخلاقی در بین شاغلان و دانشجویان دارند (آدامس، ۲۰۱۵). هر دو بخش ارزش آموزش اخلاق حسابداری را در نظر می‌گیرند، بنابراین اشاره به یکی از حوزه‌هایی دارد که دانشگاه و حرفه، این مشارکت را تشکیل می‌دهند. دانشگاهیان نه تنها مسائل را مطرح کرده و به‌طور تجربی به بینش آگاهانه کمک می‌کنند، بلکه پیشرفت را در زمینه ادراک مسائل اخلاقی در حسابداری نشان می‌دهند. این موضوع روندهای حرفه‌ای که از سیستم‌های پشتیبانی آموزشی معتبر سنتی ناشی می‌شود را به چالش می‌کشد؛ چرا که تحقیقات نشان می‌دهد که حسابداری سنتی دیگر دانشجویان را به اندازه کافی برای نیروی کار امروز مناسب نمی‌سازد. در واقع به‌منظور بررسی معایب ذاتی در رویکردهای سنتی، اخیراً در انجمن حسابداری، محققان چارچوبی برای تحقیقات حسابداری اجتماعی و زیست محیطی ارائه شده است (لهمن و کورپو^۳، ۲۰۱۷)، و پیوند بین مسئولیت‌پذیری، اخلاق و فساد را تبیین کرده‌اند (لهمن و مورتون^۴، ۲۰۱۷). با این حال، باید یادآور شد که حسابداری اجتماعی و زیست محیطی همیشه نمی‌تواند بیانگر شفافیت و حقیقت باشد (لهمن، ۲۰۱۷)، و بنابراین لزوماً از اقدامات فاسد مبرا نیست.

نتیجه‌گیری

با توجه به مطالب مطروحه، مسائل مربوط به فساد، اخلاق، حسابداری اجتماعی و حسابداری زیست محیطی در حال حاضر بخشی از بحث‌های روزمره در حسابداری است که در حال پیشرفت است و بالقوه حسابداری را فراتر از مرزهای فنی فعلی تحمیل می‌کند. از آنجا که توجه به اصول اخلاقی مهم‌ترین عامل در کاهش فساد

¹ Lehman

² McPhail

³ Lehman and Kuruppu,

⁴ Lehman and Morton

مالی است، لذا دانشجویان و تمامی افرادی که قصد ورود به رشته حسابداری را دارند باید در ابتدا با اصول اخلاقی حاکم بر این رشته آشنا گردند؛ و در دانشگاه‌ها باید تلاش شود تا افراد با اخلاق تحویل جامعه داده شود. زیرا همان‌طور که بیان شد توجه به اخلاق حسابداری و رعایت ارزش‌های اخلاقی در حسابداری در آگاهی کارکنان، رفتار حرفه‌ای، جو و فرهنگ سازمانی، آموزش اخلاق و کنترل محیط تأثیر قابل توجه‌ای دارد که این عوامل بر پیشگیری از فساد مالی و ارتقاء سلامت سازمان تأثیر زیادی دارند.

ملاحظه‌های اخلاقی

در این پژوهش با معرفی منابع مورد استفاده، اصل اخلاقی امانت‌داری علمی رعایت و حق معنوی مؤلفین آثار، محترم شمرده شده و سایر اصول اخلاق علمی همچون رازداری و رضایت آگاهانه، رعایت شده است.

منابع

۱. آقایی، ب. (۱۳۷۸)، ترجمه: "مسئله فساد، فعالیت‌های دولتی و بازار آزاد"، مؤلف: تانزی ویتو، اطلاعات سیاسی - اقتصادی، شماره‌های ۱۴۹ و ۱۵۰، بهمن و اسفند، ۱۷۸-۱۸۹.
۲. بحری‌ثالث، جمال؛ رضائی، فاطمه. (۱۳۹۵). ارائه مدلی برای حسابداری مدیریت زیست‌محیطی با رویکرد چرخه عمر محصول AHP فازی (مطالعه موردی: شرکت تولیدی سیم و کابل تبریز). فصلنامه حسابداری مدیریت. سال نهم. شماره ۲۸. بهار. صص ۱-۱۳.
۳. سعیدی، محمودرضا؛ جعفرپور، یونس (۱۳۹۲). نقش اخلاق حسابداری در پیشگیری از تقلب و فساد مالی در سازمان. اولین کنفرانس ملی حسابداری و مدیریت. شیراز. ایران. صص ۱-۸.
۴. علی‌مدد، مصطفی. (۱۳۸۳). درآمدی بر اخلاق و آیین رفتار حسابداران حرفه‌ای. مجله حسابداری. سال یازدهم. شماره ۲۷. زمستان. صص ۲۷-۳۷.
۵. لشکرلوکی، مجتبی (۱۳۸۷). چارچوب تدوین ارزش‌ها و اخلاق حرفه‌ای پژوهش‌های علمی و فناوری. فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری. سال سوم. شماره‌های ۱ و ۲. صص ۱۰۵-۱۱۴.
۶. نظری، م. (۱۳۹۰)، "شناسایی زمینه‌های فساد اقتصادی در مناقصات دولتی"، پایان‌نامه ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب.
7. Adams, C. (2015). The international integrated reporting council: a call to action. *Critical Perspectives on Accounting*, 27(3), 23-28.

8. Ahrens, T., & Ferry, L. (2015). Newcastle City Council and the grassroots: Accountability and budgeting under austerity. *Accounting, Accountability and Auditing Journal*, 28(6), 909–933.
9. Ahrens, T., & Ferry, L. (2016). Institutional entrepreneurship, practice memory, and cultural memory: Choice and creativity in the pursuit of endogenous change of local authority budgeting. *Management Accounting Research*. <http://dx.doi.org/10.1016/j.mar.2016.11.001>.
10. Bracci, E., Humphrey, C., Moll, J., & Steccolini, I. (2015). Public sector accounting, accountability and austerity: More than balancing the books? *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 28(6), 878–908.
11. Aslani M., F. Lotfaliyan, V. Shafieipour and M. Ghasemi. (2011). The Role of Auditing Profession in Fighting against Economic and Financial Crimes, International Conference on E-business, Management and Economics, IPEDR Vol. 25, IACSIT Press, Singapore.
12. Burritt, R., & Lehman, G. (1995). The body shop wind farm –An analysis of accountability and ethics? *The British Accounting Review*, 27(3), 167–186.
13. Everett, J., Neu, D., & Rahaman, A. (2007). Accounting and the global fight against corruption. *Accounting, Organisations and Society*, 32(6), 513–542.
14. Fiedler, B., & Lehman, G. (2002). Accounting, accountability and the environmental factor. *Accounting Forum*, 19(2/3), 195–204.
15. Gray, R., & Laughlin, R. (2012). It was 20 years ago today: Sgt pepper, accounting, auditing & accountability journal, green accounting and the blue meanies.
16. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 25(2), 228–255.
17. Hopwood, A. (1983). On trying to study accounting in the contexts in which it operates. *Accounting, Organizations and Society*, 8(2–3), 287–305.
18. Lehman, G., & Kuruppu, S. (2017). A framework for social and environmental accounting research? *Accounting Forum*, 41(3), 139–146.
19. Lehman, G., & Morton, E. (2017). Accountability, corruption and social and environment accounting: Micro-political processes of change. *Accounting Forum*, 41(4), 1–8.
20. Lehman, G. (2002). Globalisation and the authentic self: Cosmopolitanism and Charles Taylor's communitarianism. *Global Society*, 16(4), 419–437.
21. Lehman, G. (2017). The language of environmental and social accounting research: The expression of beauty and truth. *Critical Perspectives on Accounting*, 44, 30–41.
22. Loutaya, mabiala. (2013). la lutte contre la corruption en droits interne, européen et international. Thèse, u.poitier.

24. McPhail, K., & Adams, C. (2016). Corporate respect for Human Rights: Meaning, scope, and the shifting order of discourse. *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, 29(4), 650–678.
25. McPhail, K. (2001). The other objective of ethics education: Rehumanising the accounting profession: A study of ethics education in law engineering, medicine and accountancy. *Journal of Business Ethics*, 34(3), 279–298.
26. Moore, G. (1999). Tinged shareholder theory: Or what's so special about stakeholders? *Business Ethics: A European Review*, 8, 117–127.
27. Samuel, S; Manassian, A. (2011). The rise and coming fall of international accounting research. *Critical Perspectives on Accounting*. Vol 22(6): 608-627.